

Mgr. Ivan Slavík

Výstava obrazů Adalberta Stiftera ve Vídni před 100 lety

23. října 1922, tedy v den 117. výročí narození Adalberta Stiftera, byla v sále tzv. Fideikomisní knihovny reprezentativního nového křídla (*Neue Burg*) vídeňského Hofburgu otevřena souborná, veřejnosti přístupná výstava obrazů a kreseb spisovatele a malíře Adalberta Stiftera, uspořádaná jako vůbec první samostatná autorská výstava po jeho úmrtí v roce 1868. Podle zpráv v dobovém tisku¹ se jednalo o mimořádnou událost nejvyššího společenského lesku, které se ve velkém počtu zúčastnily osobnosti z politických a kulturních kruhů hlavního města a okolí. Přítomnými hosty byla obzvláště srdečně přivítána i Stifterova neteř, paní Ida Mayerová, která na tuto vernisáž vážila dlouhou cestu do Vídně až z Horní Plané. Hlavními řečníky slavnostního poledního matiné byli Dr. Josef Bindtner, předseda Společnosti Adalberta Stiftera, a Prof. Gustav Wilhelm, ředitel jednoho vídeňského gymnázia a pozdější záslužný stifterovský badatel a editor. Obklopeni bezmála padesáti originálními výtvarnými díly se oba ve svých projevech mimo jiné zaměřili na okolnosti vzniku této jedinečné umělecké kolekce, jakož i na význam skutečnosti, že se její prezentace koná právě ve Vídni. Těmto tématům jsou věnovány i následující řádky.

Je poněkud zvláštní, že právě Vídeň, město, kde Stifter v letech 1826-1848 vystudoval a svými ranými texty záhy získal i nevšední ohlas a popularitu, mu až do prvních let 20. století nevěnovalo jakékoliv výraznější a viditelné pietní připomenutí. Například v Horní Plané byla již bezprostředně po jeho úmrtí odhalena na rodném domě pamětní deska (1868), nad nedalekým Plešným jezerem byl postaven monumentální obelisk (1876-1877) a v samotné obci zřízen park, nesoucí jeho jméno (1880-1884). V hornorakouském Linci uctili památku na zdejší Stifterovo působení v letech 1848-1868 pojmenováním ulice (1869), bronzovou sochou od Johanna Rathauského (1902), umístěnou na čestném místě promenády u Zemského domu a pamětní deskou na domě, v němž Stifter žil a zemřel (1903). V Praze byl na přelomu 19. a 20. století zřízen Společností pro podporu německé vědy, umění a literatury tzv. Stifterův archiv a dojednáno kompletní historicko-kritické vydání jeho Sebraných spisů, jejichž první svazek vyšel tiskem již v roce 1901.² Tamtéž byla Spolkem pro dějiny Němců v Čechách vydána ve své době nejobširnější monografie o životě a díle Adalberta Stiftera.³

Ve Vídni se před nadcházejícím 100. výročím narození spisovatele jevil výčet stifterovských memoriálních míst jako pohříchu chudý: kromě pojmenování jedné ulice ve XX. vídeňském obvodu (od roku 1899) zde vlastně byla k vidění pouze pamětní deska při vstupu do Filozofické fakulty univerzity s uvedením jeho jména mezi dalšími vědeckými a literárními osobnostmi. Na tento hořký a téměř ostudný fakt upozornil v roce 1904 spisovatelův životopisec Alois Raimund Hein ve svém obsáhlém a kritickém článku „Stifterův pomník pro Vídeň“, uveřejněném v deníku *Das Vaterland*.⁴ Dle jeho představ se nemělo jednat o zadání pouhé portrétní busty, ale o realizaci rozměrného sochařského díla, umístěného na vhodně vybraném místě ve městě. Současně vyslovil i požadavek nezbytnosti ustavení kulturního spolku, jehož smyslem mělo být šíření povědomí o Stifterově životě a díle, jeho významu a odkazu. Jako příklad uvedl jiná, již existující vídeňská sdružení – Goethův spolek (od roku 1878) a Grillparzerovu společnost (od roku 1890). Tato výzva přinesla zpočátku překvapivě rychlý ohlas: již v prosinci téhož roku se sešel Přípravný komitét pro

¹ Např: *Neues Wiener Tagblatt*. 56. Jahrgang, Nr. 283, 24. Oktober 1922. S. 6; *Reichspost*. Morgenblatt. XXIX. Jahrgang, Nr. 283, 24. Oktober 1922. S. 4.; *Neue Freie Presse*. Morgenblatt. Nr. 20889, 3. November 1922. S. 6.

² *Adalbert Stifiers Sämtliche Werke*. XIV. Band. *Vermischte Schriften*. Erste Abtheilung. Herausgegeben von Dr. Adalbert Horcicka. Prag: J. G. Calve 1901. LXXXV+402 s.

In: *Bibliothek Deutscher Schriftsteller aus Böhmen*. Herausgegeben im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. Band XII.

³ Hein, Alois Raimund. *Adalbert Stifter. Sein Leben und seine Werke*. Prag: Im Selbstverlage des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen. J. G. Calve 1904. XV+691 s.

⁴ Hein, Alois Raimund. *Ein Adalbert Stifterdenkmal für Wien*.

In: *Das Vaterland. Zeitung für die österreichische Monarchie*. Morgenblatt. XXXXV. Jahrgang, Nr. 200, 20. Juli 1904. S. 1-3.

zřízení Stifterova pomníku, jehož čestnými prezidenty se stali tehdejší ministr pro vyučování Wilhelm von Hartel a vídeňský starosta Karl Lueger, výkonným prezidentem pak ředitel Císařské galerie August Schäffer. Motivaci k urychlenému řízení bezpochyby posilovaly i obecně rozšířené zvěsti, že se ve Stifterově rodišti rovněž připravuje instalace nové sochy (odhalena 26.8.1906) a v Hinter-Hainbachu nedaleko Vídně kamenný pomník s bronzovou plaketou (odhalen 10.6.1906). Následovaly však nekonečně vleklé průtahy. Trvalo celý rok, než byla uveřejněna výzva k finanční sbírce (leden 1906) a poté se až do roku 1910 (!) jednalo o výběru vhodného místa ve Vídni, přičemž původní idea umístění v Radničním parku byla zamítnuta. Dalších tří let pak bylo zapotřebí k vybrání vítězného návrhu ze 76 došlých studií (říjen 1913), takže nakonec došlo k tomu, že nedlouho poté, co vítěz soutěže, sochař Karl Philipp, odevzdal k posouzení plastický model pomníku (březen 1914), vypukla první světová válka. Původně zamýšlený plán dokončit sochu v roce 1915 a uskutečnit její odhalení v roce 1916 vzal za své. Teprve na začátku posledního roku bojů se ve Vídni podařilo založit Společnost Adalberta Stiftera. Stalo se tak v den 50. výročí spisovatelova úmrtí – 28. ledna 1918. Na důstojný pomník si však Vídeňané museli počkat ještě do následujícího roku.

Byl odhalen 23. října 1919 v parku na Tureckých šancích v 18. vídeňském obvodu Währing. Účast na slavnostním aktu však již zdaleka nebyla tak početná jako například v Horní Plané, kam se v roce 1906 dostavilo více než 6000 přihlížejících diváků. Neblahý vliv dlouhých válečných let, tíže odstraňování následků, do kterých se promítla i řada nových skutečností, souvisejících s rozpadem monarchie, a tudíž i jisté kulturní kontinuity, přilákala onoho „deštivého a pošmourného dne“ přibližně 200 nejvěrnějších Stifterových obdivovatelů. Ani tentokrát však mezi nimi nechyběly zástupkyně z jeho šumavského rodiště – neteř Elisabeth a praneteř Johanna.⁵

Sledujeme-li tyto stifterovské aktivity ve Vídni na konci 19. a v prvních dvou desetiletích 20. století i z hlediska personálního přispění, nemůžou naší pozornosti uniknout mimořádné zásluhy osobnosti Karla Adolfa Bachofena von Echt (1830-1922). Pocházel z vestfálského města Oelde, v letech 1848-1853 studoval techniku a chemii na pražské Univerzitě a od roku 1854 získával své první praktické zkušenosti v cukrovaru hraběte Nostice v Líbeznicích u Prahy, ve své době jednoho z největších v Čechách. V roce 1865 přesídlil do Nussdorfu u Vídně, kde převzal správu tamního pivovaru rodiny Bosch, ze které pocházela jeho manželka Albertine. Hospodářsky stagnující podnik postupem času významně rozšířil a modernizoval do té míry, že se z něj stal jeden z největších rakouských pivovarů, navíc po návštěvě císaře v roce 1896 oceněný čestným titulem „c. k. dvorního dodavatele“. Finanční prosperita vlastního podnikání umožnila Bachofenovi vstoupit do sféry komunální politiky (1891 zvolen starostou Nussdorfu) a věnovat nemalou část trvalého zisku mecenášství a sběratelství.

Patrně díky přátelství se spisovatelem Peterem Roseggerem se blíže seznámil s dílem Adalberta Stiftera, jehož malířská tvorba dosud zůstávala stranou jakéhokoliv badatelského a publikačního zájmu. Tím, že sám několik Stifterových obrazů zakoupil, umožnil i jejich odborné uměleckohistorické zpracování a zveřejnění. Poprvé se tak stalo ve výše zmíněném pražském vydání Sebraných spisů (1901), kde je uváděn jako vlastník 7 obrazů, v době vydání Heinovy životopisné monografie (1904) mu patřilo již obrazů 16. Některé z nich jsou v těchto knihách i reprodukovány – kvalitní světlotiskové zpracování bylo zadáno v předních ateliérech Bellmann (Praha) a Loewy (Vídeň). Základ Bachofenovy sbírky tvořila díla, která získal od rodiny Greiplů z Frymberka, od Stifterova přítele, hornorakouského malíře Karla Blumauera, dcery peštského nakladatele Gustava Heckenasta i od žijících členů rodu Stifterových z Horní Plané – synovce Philippa a neteře Idy.

V roce 1907 dočasně zapůjčil svou stále se rozrůstající kolekci vídeňskému Uměleckému spolku, který ji poměrně odvážně vřadil do kolektivní výstavy „Staří vídeňští mistři“ společně s obrazy

např. Amerlinga, Daffingera, Hamiltona, Hansche, Kriehubera, Richtera či Waldmüllera.⁵ I vedle takto renomovaných malířů však zaznamenaly Stifterovy kresby a malby zcela mimořádný ohlas, že dokonce deník Prager Tagblatt nastolil otázku, zdali by německý literární spolek Concordia nechtěl usilovat o možnosti reprízy v Praze!⁶ Zde byla totiž dosud ke zhlédnutí pouze jediná Stifterova olejomalba, a to v Galerii Rudolfinum.⁷

Ojedinělá příležitost akvizice většího počtu Stifterových obrazů se Bachofenovi naskytla při velké dražbě uměleckých předmětů z pozůstalosti průmyslníka Adalberta Lanny ml. (1836-1909), konané od 25. do 27. října 1910 ve vyhlášeném vídeňském starožitnictví Gilhofer&Rauschburg⁸, kde se mu podařilo zakoupit celkem 10 obrazů.

Aby své dosavadní sběratelské úspěchy představil veřejnosti a zároveň i vyslal impuls k dalšímu vyhledávání dosud neobjevených malířských prací, vydal v roce 1916 Bachofen tiskem první soupis dosud identifikovaných obrazů a kreseb Adalberta Stiftera. V něm uvedl celkem 72 položek, z nichž 46 již tvořilo jeho soukromou sbírku⁹, kterou v závěru svého života stihl velkoryse odkázat Společnosti Adalberta Stiftera, jejímž byl sám v roce 1918 spoluzakladatelem. Naplnění svého přání, aby byly obrazy ve Vídni veřejně přístupné, se však nedožil – zemřel 22. května 1922. K tomu v plném rozsahu došlo až o pět měsíců později, a to v úvodu tohoto článku již zmíněnou výstavou ve Fideikomisní knihovně Hofburgu, instalované v čestném sousedství sbírky J. W. Goetha. Reprezentativního umístění se sbírce, rozšířené několika zápůjčkami od dalších soukromých sběratelů, dostalo výstavou, pořádanou v interiéru Theseova templu v zahradě Volksgarten poblíž budovy rakouského Parlamentu (1928)¹⁰. V roce 1932 byly obrazy přemístěny do prostor tzv. Muzea Adalberta Stiftera v proslulé vídeňské Galerii Albertina, po 2. světové válce pak zprvu do Beethovenova památníku v Pasqualatiho domě u bývalé Mölkerské bašty (od roku 1947) a pak do Schubertova rodného domu v Nussdorfské ulici v IX. obvodu Alsergrund (od roku 1996 dodnes). Přestože se mezi nimi nachází i několik motivů ze Stifterova rodného kraje (např. *Frymburk se zříceninou Vítkova Hrádku*, akvarel na papíře, 1829; *Zřícenina Vítkova Hrádku*, olejomalba na plátně, 1833-35; *Kaple na Dobré Vodě u Horní Plané*, kresba tužkou na papíře, 1845), nebyly originály obrazů až dosud nikdy vystaveny v Čechách.

V tomto ohledu lze s nadsázkou vyjádřit jistou úlevu, že se vášnivému sběrateli Bachofenovi nepodařilo vypátrat a získat pravděpodobně nejstarší malířské dílo Adalberta Stiftera – *Pohled na Horní Planou*, olejomalba na plátně, kol. r. 1823. Ten byl po roce 1923 veřejně přístupný v tzv. Stifterově světlici Šumavského muzea v Horní Plané, odkud byl po 2. světové válce převeden do sbírky Okresního vlastivědného muzea v Českém Krumlově, od roku 1960 vystaven v jeho pobočce, Památníku - rodném domě Adalberta Stiftera v Horní Plané a dnes si jej mohou návštěvníci prohlédnout ve stálé expozici Regionálního muzea v Českém Krumlově.

⁵ In: *Reichspost. Unabhängiges Tagblatt für das christliche Volk Österreich-Ungarns*. XIV. Jahrgang, Nr. 29. Wien: Herausgeber F. Funder, Dienstag, 5. Februar 1907. S. 11.

⁶ In: *Prager Tagblatt*. Morgen-Ausgabe. XXXI. Jahrgang. Nr. 67. Prag: Eigentümer und Herausgeber JUDr. Wilhelm Mercy, Freitag, 8. März 1907. S. 9.

⁷ Obraz s chybným názvem *Abfluß des Almsees* z roku 1841, dnes ve sbírce Národní galerie v Praze. Ve skutečnosti se jedná o pohled na masiv hory Rax od jihovýchodu.

⁸ [B.G.] *Alt-Wiener Kunst. Die Lannasche Sammlung*.

In: *Neues Wiener Journal. Unparteiisches Tagblatt*. 18. Jahrgang, Nr. 6105. Wien: Herausgeber J. Lippowitz, Freitag, 21. Oktober 1907. S. 9.

⁹ Bachofen von Echt d[er] Ä[lt]ere, K[arl] Adolf Freih[err]. *Verzeichnis von Bildern Adalbert Stifters*. Wien: Druck von Paul Gerin 1916. 16. S. Předmluva je autorem datována „im Dezember 1915“.

¹⁰ Kern, Leopold. *Adalbert Stifter. Zur Gedächtnisausstellung im Teseustempel zu Wien*.

In: *Mühlviertler Nachrichten*. 40. Jahrgang. Nr. 26. Rohrbach: Katholischer Preßverein der Diözese Linz, 6. Juli 1928. S. 11.